

המשך סעיף יא) הקשר החי עם האלוה בעולם הזה

כאשר האי־הטוב מְשֻׁהּ (=מדמיין, חושב וחש)⁹² את כל זאת בכל תנועותיו הרי שנתן בהן חלק לבורא⁹³ אשר ברא אותן תחילה ומספק להן סיוע מתמיד להשלימן. לכן הוא תמיד כאילו השכינה עמו והמלאכים מלווים אותו בכוח (=בנסתר)⁹⁴. אם מתחזק טובו (של האי־הטוב), בהימצאו במקומות הראויים לשכינה היא מתלווה אליו בפעל (=בגלוי) והוא רואה אותה בעיניו. [זאת דרגה] נמוכה מדרגת הנבואה⁹⁵, כמו שהיו טובי החכמים בבית שני רואים תמונה ושומעים בת קול⁹⁶. זאת דרגת החוסים⁹⁷, ומעליה דרגת הנביאים. לכן מקבל־על־עצמו האי־הטוב לכבד את הדבר האלוהי הנוכח עמו, כפי שראוי לעבד לכבד את האדון שברא אותו והעתיר עליו חסד, וצופה בו לגמול לו שכר או להענישו.

לכן לא תִּתְשַׁבְּנָה לאוויליות אמירתו של האי־הטוב לפני שהוא נכנס לבית הפסא: "התכבדו מכובדים [קדושים משרתי עליון, שמרוני שמרוני עד שאכנס ואצא כי זה דרכן שלבני אדם]"⁹⁸ מתוך נימוס כלפי השכינה, והתנצלותו לאחר יציאתו בברכת "אשר יצר את האדם בחכמה". מה נִשְׁגַּבֶּת ברכה זאת במשמעותה ומה מושלם ביטויה בעיני מי שבוחן אותה בעין האמת⁹⁹; שהרי הוא מקדים תחילה "בחכמה" וחותרם

הערות - ילמד עננים דרכו

- 92 מלשון: "שְׁפִיטִי ה' לְנִגְדֵי תְמִיד (תהלים טז, ח). ומו"ר הגר"י שילת תרגם: מצויר. כלומר, בכך כל איבריו שותפים בעבודת ה' וכולם מתחברים לבורא.
- 93 אין הפירושו של המילה "בכוח" כאן לפוטנציאל. כלומר, מדרגת החסיד שחי בתודעה מתמדת של נוכחות השכינה עמו, היא שאכן השכינה, השגחת ה', וחברת המלאכים נמצאים עמו בנסתר, אלא שאין הוא או מקומו או סביבתו ראויים שיתגלה זה בפועל, היינו - בגלוי.
- 94 ובאמת בנוכחות השכינה יש מדרגות רבות. שהרי לאבות היה גילוי שכינה של ראיית מלאכים, ולמרות זאת ההשגחה עליהם היתה נסתרת. זאת לעומת השגחת ה' על עם ישראל בהנהגת משה, ככתוב בתחילת פרשת וארא, והוא שאמר משה לה': "כי אתה ה' בקרב העם הזה, אשר עין בעין נראה אתה ה', ועננך עומד עליהם, ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה..." (במדבר יד, ד).
- 95 ראיית בריות רוחניות היא מדרגה נמוכה מהנבואה - עיין מאמר ד, ג, ד"ה "כבוד ה'"; ג, מא; א, פז.
- 96 כלומר, שמיעת בת קול היתה מלווה בראייה של האותיות שנבראו לשם כך, בבחינת "רואים את הקולות". ז"ל התוספתא סוטה יג, ג: "משמתו נביאים האחרונים, חגי זכריה ומלאכי, פסקה רוח הקודש מישראל, ואף על פי כן היו משמיעין להן בבת קול".
- 97 כלומר - החסידים. וכן תרגם ר"י אבן תבון. הכוונה לעובדי אלוהים הזוכים להשגחת ה' עליהם, ועל כן נקראים "חוסים" בצילוי.
- 98 ברכות סב, ו. ועיין שו"ע או"ח ג, א שהוסיף על הלכה זו: "ועכשיו לא נהגו לאומרו", והסביר בבית יוסף: "כי אין אנו מוחזקין ליראי שמים שמלאכים מלוין אותנו שנבקשם שימתינו עלינו עד שנצא". אולם חובת הכבוד והצניעות בבית הכסא הנובעת מתודעת נוכחות השכינה, נשארה להלכה גם היום! עיין שם בסעיף ב ובסעיף יב ובדברי הרמ"א א, א.
- 99 עיין ביאור המילים בשו"ע או"ח סי' ו.

ב"רופא כל בשר ומפליא לעשות", (זה) מורה על הכוחות המופלאים שברא בבעלי- החיים, כוח דוחה וכוח מחזיק¹⁰⁰. הוא פָּלַל את כל בעלי-החיים באומרו "כל בשר"¹⁰¹. (האי-ש-טוב) קושר את כוונתו בדבר האלוהי בתחבולות, חלקן מצוות כתובות (בתורה שבכתב) וחלקן שנמסרו במסורת (=תורה שבע"פ)¹⁰². הוא מניח תפלין על מקום החשיבה והזיכרון בראש ושולח רצועה המגיעה אל ידו כדי שיראה אותה בכל עת¹⁰³; ותפלין של יד על מקור הכוחות¹⁰⁴, כלומר, הלב. והוא מתעטף בציצית כדי שחושיו לא יעסיקוהו בעולם הזה, ככתוב: "[...] והיה לכם לציצית וראיתם אתו... ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר ט"ו, לט). בתפלין כתובים¹⁰⁵ הייחוד (בפרשת "שמע"), ההבטחה לשכר והאיום בעונש (בפרשת "והיה אם שמוע") וזכר ליציאת מצרים (בפרשת "קדש לי", "והיה כי יביאך"), מפני שהיא (=יציאת מצרים) הטענה שאינה ניתנת לדחייה שהדבר האלוהי דבק בברואים, משגיח עליהם ויודע את מעשיהם¹⁰⁶. הוא מכוון בכל מה שהוא חש¹⁰⁷ לתת חלק לאלהים¹⁰⁸. יש מסורת שהמספר הקטן ביותר של ברכות שאדם יוצא בו ידי חובה הוא מאה ברכות¹⁰⁹. מתוך הברכות המפורסמות,

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 100 הכוח הדוחה והכוח המחזיק הם חלקים של הכוח המזין, עיין להלן ה,יב.
- 101 אולם הרמ"א בסימן ו ביאר ש"מפליא לעשות" הוא על יצירת האדם, שהפליא הבורא שקושר הנפש הרוחנית בגוף גשמי.
- 102 כוונת החבר לומר שתכלית מצוות אלו בין השאר היא לקשור את מחשבתו של האדם לבוראו. וכן כתב הרמב"ם במורה נבוכים ג,מד, שהמצוות שמנה בספר "אהבה" מטרתן לקשור את האדם לה' תמיד. וזה עניין ה"אהבה" - להיות שוגה בחשוק תמיד; עיין הל' תשובה פרק י.
- 103 שולחן ערוך אר"ח לו,ב: "מצוותן להיותם עליו כל היום. אבל מפני שצריכים גוף נקי שלא יפיח בהם ושלא יסיח דעתו מהם, ואין כל אדם יכול ליזהר בהם, נהגו שלא להניחם כל היום. ומ"מ צריך כל אדם ליזהר בהם להיותם עליו בשעת קריאת שמע ותפילה".
- 104 נראה לי שכוונת ריה"ל היא שהלב הוא משכן התאוות שמנתקות את האדם מהמחשבה על האל. וז"ל השר"ע אר"ח כה,ה: "יכוון בהנחתם... וישתעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו".
- 105 לפני כן דיבר ריה"ל על המשמעות של מיקום התפלין בגוף האדם - כנגד המוח והלב. עתה הוא שב לדבר על עניין צפון יותר: התוכן שכתוב בתוך התפלין.
- 106 כמו שהסביר בהרחבה לעיל א,יא-כה. וז"ל השר"ע אר"ח כה,ה: "יכוון בהנחתם שציונו הקדוש ברוך הוא להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח, כדי שנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על ייחודו, ואשר לו הכוח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו..."
- 107 מו"ר הגר"י שילת תרגם: "בְּכָל מוֹחָשָׁיו", והכוונה לפעולות החושים, כאכילה ושתייה וריח וראייה ושמיעה.
- 108 על ידי הברכות שמברך, בברכות הנהנין וברכות השבח וההודאה.
- 109 מנחות מג,ב: "תניא, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר: 'ועתה ישראל מה' אלוהיך שואל מעמך'". רש"י לפסוק זה מסביר שדורשים את "מה" שבפסוק זה כאילו כתוב "מאה". ועיין שר"ע אר"ח סי' מו ונושאי כלים שם באופן חישוב הברכות.

מסלול 1: יום א, ח באלול	מסלול 3: יום ד, ח באלול
מסלול 2: יום ב, ח באלול	מסלול 4: יום א, י באלול

ואחרי-כן הוא יבקש להשלימן במשך הימים בריחות, במאכלים, בשמועות ובמראות שעליהם הוא מברך. כל מה שהוא מוסיף הוא מעשה-רשות המקרב אל אלהים¹¹⁰, כמו שאמר דוד: פי יספר צדקתך כל היום תהלתך, כי לא ידעתי ספורות¹¹¹, כלומר, שבחך לא אוכל להכיל במספר, אלא אתמיד בו במשך כל חיי ולא ארפה ממנו לעולם. בנסיבות אלה תימצאנה בהכרח בנפש האהבה והיראה¹¹², מדודות במידה קבועה על ידי התורה. זאת כדי שהשמחה בשבתות וימים טובים לא תהא מופרזת עד כדי הוללות, תאוות, בטלה, וביטול התפילות בשעות שבהן חייבים לקיימן, וכדי שהיראה לא תהא מוגזמת עד כדי שיתייאש מן הסליחה והמחילה וייותר מאוכזב כל ימי חייו, ויעבור על (מצוות) השמחה בפרנסתו, שנצטווה בה ככתוב: "ושמחת בכל הטוב [אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך...] (דברים כ"ו, יא), שאז תמעט תודתו על חסדי אלהים, כי התודה באה בעקבות השמחה, ויהיה כמו שכתוב: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה [ובטוב לב מרב כל] ועבדת את אויביך" (דברים כ"ח, מז-מח). וכן כדי שלא יפריז בקנאה¹¹³ ב"הוכח תוכיח [את עמיתך]" (ויקרא י"ט, יז) ובוויכוח הלימודי, מה שיביא אותו לידי כעס ומשטמה ויסיח את נפשו מלהיות צלולה בשעות התפילה¹¹⁴.

שאלות מנחות:

♦ ראינו בסעיף א, שבימינו - בעת גלות השכינה, לא ניתן לצפות להגיע למדרגת הנביאים ולחברת המלאכים. למרות זאת עבודת החסיד היא התנהגות כאילו השכינה עמו. מדוע? (עיין מאמר ה, כג)

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 110 נמצא שהחסיד אוכל ושותה ונהנה - כדי לברך, ובוה אכילתו ושתייתו הן עבודה גמורה לאלוהים. לעומת זאת, בסעיפים יד-טז ריה"ל יבאר דרך נוספת לעבודת החסיד בהנאות ובברכות הנהנין, שבה הברכה משרת את ההנאה ועצם ההנאה מביאה לקרבת ה'.
- 111 תהלים עא, טו: "פי יספר צדקתך כל היום תשועתך כי לא ידעתי ספורות"; ושם לה, כח: "ולשוני תהגה צדקך כל היום תהלתך".
- 112 כשאדם מכיר שכל דבר טוב שיש לו ניתן לו מאת האלוה, מתעוררת אצלו האהבה אליו. הכרה זו גם מולידה את היראה מפניו מפני שמכיר שהוא תלוי רק בו.
- הרמב"ם בהל' יסודי התורה (בב, ד, יב) כתב שהאדם מגיע ליראה ואהבה על ידי הסתכלות במעשה בראשית ומעשה מרכבה, וכן כתב בסוף הל' תשובה שכפי הידיעה תהיה האהבה. אבל במו"ג ג, גב הוסיף הרמב"ם שיראת ה' נקבעת באדם על ידי מצוות התורה שמחנכות להשגחת ה' והנחמתו, והאהבה נקבעת באדם על ידי ההתבוננות ביסודות האמונה.
- 113 הכוונה לקנאה לה', למצוותיו ולבירור האמת, לא הקנאה בחבר.
- 114 לפי דברי ריה"ל ניתן לפרש את המשנה: "הקנאה, התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם" - הקנאה לה' ולמצוותיו יתר על המידה, התאוה - ההתבוססות בהנאות מתוך מטרה לעבוד את ה' אך יתר על המידה, והכבוד - תחושת כבוד ה' שעליו עד כדי פחד ושיתוק.

- ✦ מדוע אין אנו אומרים היום "התכבדו מכובדים" משום יוהרה, ואף על פי כן נוהגים לומר "שלום עליכם" בליל שבת?¹¹⁵
- ✦ מדוע כשאנו מניחים תפילין או מתעטפים בציצית אין אנו חווים את החוויה שמתאר ריה"ל?¹¹⁶
- ✦ כיצד ריבוי ההנאה יכול להוסיף בעבודת ה' לפי ריה"ל?
- ✦ מה הסיכון שיש בעבודת ה' מתוך הנאות, שאין בקיום המצוות?
- ✦ לפי זה, מדוע השליטה ואיזון הכוחות (שהובאו בסעיפים הראשונים) הם תנאי מקדים לעבודת החסיד שמופיעה כאן?
- ✦ עד כמה המצוות הנפשיות משפיעות על עבודת החסיד?¹¹⁷

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 115 שפת אמת, חיי שרה, תרנ"ב: "העבודה בימי המעשה בבחינת אמונה. דכתיב: 'להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות'. פירשנו במקום אחר, כי 'בבוקר' - הוא יום השבת דלא כתיב ביה 'ערב'. ו'בלילות' - הם ימי המעשה. וכיון שאין האור מתגלה בחול, צריכין לעבוד באמונה, ועל ידי זה זוכין לקבל אחר כך הארת השבת. ובאמת עיקר להגיד בבוקר הוא בשעת הגאולה ולעתידי. וכל ימי הגלות - התיקון על ידי אמונה. ומעין זה הוא בשבת, שהוא מעין עולם הבא... ובזמן שיש אור צריכין להכין גם על ימי החושך. לכן הקדים 'להגיד בבוקר חסדך' אחר כך 'ואמונתך בלילות'. כי אור השבת מסייע לכל ימי המעשה. לכן נקראו סעודות שבת בזה"ק 'סעודת דמהימנותא' כאשר הגיד מו"ז ז"ל כי המה סועדים האמונה כו'. והוא הכנה לימי המעשה".
- 116 האותות הם רק סימני זיכרון לתודעת ההשגחה והתלות המתמדת בשפע החיים האלוהי. מי שיש לו תודעות אלו - האותות מועילים לו לשמר קשר מתמיד בין האדם לאלוהיו בכל רגע ובכל מעשה.
- 117 אהבה ויראה שיונקות מהמצוות הנפשיות משפיעות על כל הפעילות הגופנית לקדושה.

מסלול 1: יום א, ח באלול	מסלול 3: יום ד, ח באלול
מסלול 2: יום ב, ח באלול	מסלול 4: יום א, י באלול